

Γιορτάζοντας το ανεπίτευκτο

Ράινερ Μαρία Ρίλκε, **Οι ελεγείες του Ντουίνου**, (δίγλωσση έκδοση), μτφρ. από τα γερμανικά-επίμετρο-σχόλια: Μαρία Τοπάλη, εκδόσεις **Πατάκι**

Με τρόπο μαγικό ο ποιητής Ράινερ Μαρία Ρίλκε (1875-1926), άπαξ και βρει «πάτημα» εντός μας, βοηθά να διατηρήσουμε ζωντανό κάτι από την παιδικότητα και την αθωότητά μας, που δεν είναι οσοδήποτε αφελές καθώς αντιστοιχεί στην κλίση μας προς το απόλυτο. Το «διαρκές», θα λέγαμε με τα λόγια του Ρίλκε, που αποφεύγει σαν τον διάβολο «απόλυτα» και «αιωνιότητες». Την τετριμμένη αμηχανία αυτών των φθαρμένων λέξεων την προσπερνά μ' ένα «διαρκές», μ' έναν «χώρο», με μια «πτήση», έναν «άνεμο» μ' έναν Άγγελο.

Ο Άγγελος, η Ερωτευμένη Γυναίκα, ο Νεαρός Νεκρός είναι οι πρωταγωνιστές των «Ελεγείων του Ντουίνου», που μαζί με τα «Σονέτα προς τον Ορφέα» αποτέλεσαν το μείζον ποιητικό του έργο. Οι «Ελεγείες» δανείζονται το όνομά τους από τον πύργο του Ντουίνου στις ακτές της Αδριατικής, όπου ο Ρίλκε ξεκίνησε τη συγγραφή τους πριν από 99 χρόνια, το 1912, φιλοξενούμενος της αριστοκράτισσας Μαρί φον

Τουρν-συντ-Τάξις. Δεν τις ολοκλήρωσε, ωστόσο, παρά δέκα χρόνια αργότερα, στο Μιζό της Ελβετίας, έπειτα από διαρκείς μετακινήσεις και οδυνηρές περιπέτειες, που συνδέονται με την αστάθεια στην οποία είχε εισέλθει η Ευρώπη μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι δέκα, συνολικά, Ελεγείες δημοσιεύονται εν τέλει το 1923, χρονιά σημαδιακή για τη λογοτεχνία, αφού τότε κυκλοφορούν για πρώτη φορά και η «Ερημη Χώρα» του Ελιοτ και ο «Οδυσσέας» του Τζόις.

Ας ξεχάσει ο αναγνώστης για τις ανάγκες του παρόντος σημειώματος τον Ρίλκε της πεζογραφίας, των επιστολών, των ημερολογίων. Τον Ρίλκε των επεξηγήσεων, των νοουθεσιών, των διακηρύξεων. Στις «Ελεγείες» και στα «Σονέτα» ο Ρίλκε επιχειρεί με λέξεις το-εκ των προτέρων καταδικασμένο-εγχείρημα του ολοκληρωτικού δοσμάτος, του τέλειου συντονισμού της ύπαρξης με το σύμπαν μέσα στο οποίο αυτή γεννιέται, της τροπής του ορατού σε ποίημα και της καθαγίασης του πράγματος μέσω του λόγου. Θρηνεί το ατελές της ύπαρξης ενώ ταυτόχρονα τη δοξάζει («Είναι υπέρτατο να 'σαι εδώ...» και «Δεν έρχεσαι Άγγελε...»). Χρησιμοποιώντας κατά κύριο λόγο σπασμένο δακτυλικό μέτρο και, σε

δυο περιπτώσεις, ίαμβο, ο Ρίλκε διαρρηγνύει το παραδοσιακό ποίημα φτάνοντάς το ταυτόχρονα σε οριακά σημεία μορφικής τελειότητας. Ξαναλέει τις λέξεις, σκύβει πάνω από τα ταπεινά, τα υλικά, τα πράγματα, τα σώματα, και επιχειρεί να τους εμψυχήσει νέα, αιώνια, όπως ελπίζει, ζωή. Ο Άγγελος είναι ο διαμεσολαβητής του ανάμεσα στους δύο κόσμους. Η Ερωτευμένη Γυναίκα, που κατέχει τη δύναμη του απόλυτου δοσμάτος, είναι η πιο κοντινή σε τούτο τον, απάνθρωπο κατά τ' άλλα, Άγγελο. Ο Νεαρός Νεκρός, που δεν έχει προλάβει να φθαρεί από την εγκόσμια συναλλαγή, από το διαρκές παζάρι με τον φόβο του θανάτου, είναι ό,τι πιο κοντινό στον ήρωα της κλασικής περιόδου. Βαθιά αντινεωτερικός αλλά και επαναστατικά μοντέρνος, ο Ρίλκε αρνείται τον διχασμό της ύπαρξης που ο τεχνολογικός πολιτισμός επιβάλλει σε ορατό και αόρατο, ύλη και πνεύμα, ζωή και θάνατο. Ηδη στην Πρώτη Ελεγεία καταθέτει πυκνά τούτη την άρνηση, με τη βοήθεια των «Άγγέλων»: «Μα οι ζωντανοί όλοι λαθεύουν καθώς διακρίνουν απόλυτα./ Οι άγγελοι (λένε) δεν έβρουν συχνά αν βαδίζουν ανάμεσα σε/ ζωντανούς ή νεκρούς».

Για την περιπέτεια, τώρα, της μετάφρασης. Απέναντι σε αποφάνσεις περί του αμετάφρα-

στου ή της ποίησης ως αυτού που χάνεται στη μετάφραση θα πρότεινα δυο σκέψεις άλλου ύφους. Η πρώτη του Πάουλ Τσέλαν, που είχε κατά νου ένα δικό του έργο με αναφορά στις «Ελεγείες» (άφησε εν τέλει ένα ολιγόστιχο θραύσμα που συμπεριλήφθηκε στην υπό συζήτηση έκδοση). Ελεγε, περίπου, ο Τσέλαν ότι για να κατανοήσει κανείς την ποίησή του χρειάζεται απλώς... λεξικό. Προεκτείνοντας τούτη τη «γειωμένη» προσέγγιση θα λέγαμε ότι για να μεταφράσει κανείς μεγάλη ποίηση χρειάζεται να βρίσκει στην κατάσταση ενός ερωτευμένου σπασίτλα. Να ξεχειλίζει από εμπνευση και πάθος, αλλά να εργάζεται με επιμέλεια και νηφαλιότητα. Η μετάφραση της ποίησης είναι, βεβαίως, και πίσος των Δαναΐδων-χρειάζεται αποφασιστικότητα να βάλει κανείς την τελεία, μολονότι γνωρίζει πως μόνο καλύτερη θα γινόταν η εργασία αν της έδινε (κι άλλο) χρόνο. Εκτός όμως από τα λεξικά και τον έρωτα, χρειάζεται εμπιστοσύνη στις γλώσσες, στην αμοιβαία επικοινωνία τους με τον μεταφραστή ως όχημα. «Πίστη» και «αναλογικότητα» είναι άλλος ένας χρυσός συνδυασμός – και στον έρωτα, άλλωστε, το ίδιο δεν ισχύει;

Μαρία Τοπάλη